

ERM 2020. gada ziņojums — Pārstrukturēšana pāri robežām

Ievads

Šim ziņojumam ir divi mērķi — pirmkārt, pārskatīt nesenās pārstrukturēšanas darbības Eiropas Savienībā līdz koronavīrusa (Covid-19) krīzes pirmajai ietekmei un to ieskaitot, un, otrkārt, padziļināti analizēt transnacionālas pārstrukturēšanas darbības, kurās iesaistīti starptautiski uzņēmumi (SU). Šīs analīzes iemesls ir arvien transnacionālākā perspektīva, ko šie uzņēmumi izmanto, pieņemot stratēģiskus plānošanas lēmumus, tostarp lēmumus par ražotņu atrašanās vietu un nodarbinātību. Lielākos SU lēmumi, ko pieņem pasaules galvenajos birojos, arvien vairāk ietekmē darbības valsts un vietējā līmenī. Tas rada problēmas darba ņēmēju pārstāvībai, tostarp Eiropas uzņēmumu padomēm (EUP), kuru mērķis ir nodrošināt apstākļus SU darbinieku informēšanai un uzklaušīšanai par lēmumiem, kas viņus ietekmē.

Galvenais analīzes avots ir Eiropas Uzņēmumu pārstrukturēšanas uzraudzības centra (ERM) notikumu datubāze, kurā apkopota informācija par vairāk nekā 25 000 liela mēroga pārstrukturēšanas gadījumu kopš tā darbības uzsākšanas 2002. gadā, tostarp gandrīz 2000 pārstrukturēšanas gadījumu kopš 2019. gada sākuma. Transnacionālās pārstrukturēšanas analīzi papildina gadījumu izpēte, kuras pamatā ir ražošanas starptautiska pārvietošana.

Politikas konteksts

ES darba tirgi 2020. gadā darbojas Covid-19 krīzes pirmā viļņa izraisīto seku laikā. Vismaz sākotnēji apjomīgā ES un dalībvalstu fiskālā reakcija ir mazinājusi dažas no visdramatiskākajām sekām. Tomēr krīzes seku dēļ, jo īpaši vissmagāk skartajās nozarēs, būs nepieciešams pastāvīgs valsts atbalsts, lai aizsargātu mājāsaimniecības un uzņēmumus un liktu pamatu ilgtspējīgai atveseļošanai. Turklāt, lai sasniegtu tādus stratēģiskus ES mērķus kā oglekļneitralitātes mērķis līdz 2050. gadam, būs jāpārveido ražošanas darbība, kas ietvers plašu pārstrukturēšanu.

SU kopumā ir noturīgi uzņēmumi, kam var būt aktīva loma atveseļošanā un šo ilgtermiņa mērķu sasniegšanā. Tie veido lielu daļu no globālās izlaides (28 %) un nodarbinātības (23 %) un vēl lielāku daļu no globālās tirdzniecības. Šo uzņēmumu pieņemtie lēmumi par to, kur izvietot to darbību, ietekmē desmitiem miljonu eiropiešu nodarbinātības statusu, kā arī viņu kopienu un reģionu labklājību. Daļēji reaģējot uz to pieaugošo ekonomisko ietekmi, ES ir izstrādājusi politiku, lai atbalstītu darba ņēmēju pārstāvību starptautiskā līmenī (direktīvas, ar kurām nosaka EUP un informēšanas un uzklaušīšanas tiesības), lai līdzsvarotu sociālo partneru prerogatīvas, jo īpaši transnacionālas pārstrukturēšanas gadījumā. Finansējums to darbinieku pārkvalificēšanai, kuri tika atlaisti apjomīgas pārstrukturēšanas rezultātā, tika novirzīts ar Eiropas Globalizācijas pielāgošanās fonda (EGF) starpniecību, sniedzot labumu simtiem tūkstošu Eiropas darba ņēmēju.

Būtiskākie konstatējumi

- Covid-19 krīzes rezultātā 2020. gada pirmajā pusē, salīdzinot ar slīdošo vidējo rādītāju, pārstrukturēšanas izraisīta darbavietu zaudēšana ir divkārtšojusies. Ietekme uz darba tirgu ir bijusi ļoti selektīva, un divas plašās nozares — transports (tostarp gaisa transports) un viesnīcas un restorāni — veido gandrīz pusi no visiem paziņotajiem darbavietu zaudējumiem (salīdzinājumā ar mazāk nekā 10 % “normālajos” laikos). Tās ir nozares, kuras visvairāk ietekmējuši fiziskās distancēšanās pasākumi, kas pieņemti, lai apturētu vīrusa pārnēsāšanu. Vispusīgāks pārskats par Covid-19 krīzes sākotnējo ietekmi būs iespējams tikai tad, kad tiks samazināti vai atcelti valdību pieņemtie pagaidu fiskālā atbalsta pasākumi krīzes ietekmes mazināšanai.

- Aptuveni vienā no 20 gadījumiem ERM liela mēroga pārstrukturēšana ir transnacionāla, ietekmējot darbības vismaz divās valstīs. Šādu gadījumu ietekme uz nodarbinātību parasti ir daudz lielāka, un līdz ar to pārstrukturēšanas procesi mēdz būt ilgāki un sarežģītāki. Vidēji katrs transnacionālais pārstrukturēšanas gadījums (kas nav uzņēmējdarbības paplašināšanas gadījums) ir saistīts ar paziņotiem nodarbinātības zaudējumiem vairāk nekā 3000 darbavietu apmērā, kas ir aptuveni septiņas reizes vairāk nekā tādas pārstrukturēšanas gadījumā, kas notiek valsts teritorijā.
- Visas pārstrukturēšanas darbības ir cikliskas, un to maksimums sakrīt ar recesiju, bet uz transnacionālām pārstrukturēšanas darbībām tas attiecas jo īpaši. Gan gadījumu biežums, gan zaudēto darbavietu apjoms ekonomikas lejupslīdes laikā, tostarp pēc Covid-19 krīzes, pieaug salīdzinoši straujāk.
- Transnacionālo pārstrukturēšanas gadījumu izpētē tika konstatēti dažādi iemesli, uz kuriem balstīti SU lēmumi pārvietot ražošanu pāri robežām, taču darbaspēka izmaksu samazināšana joprojām ir vissvarīgākais no tiem.
- Gadījumu izpēte liecina par kolektīvo pārstāvības struktūru pārslāņošanās vietējā, valsts, ES un pasaules līmenī. Tas var būt noderīgi, stiprinot saiknes un palīdzot koordinēt informācijas apmaiņu starp darba ņēmēju pārstāvjiem un, iespējams, viņu rīcību, taču tas var vājināt viņu ietekmi pār to, kā tiek pārvaldītas transnacionālās pārstrukturēšanas darbības.
- Ņemot vērā to mērogu un ietekmi pāri dalībvalstu robežām, tostarp to potenciālu izraisīt pārrobežu strīdus ražošanas pārvietošanas gadījumos, ir pamatots iemesls ES iesaistei transnacionālās pārstrukturēšanas uzraudzībā. Finansēšanas instrumenti, piemēram, EGF, paredz noteikumus par pārrobežu pieteikumiem, taču praksē lielākā daļa pieteikumu aktīvai darba tirgus intervencei pēc pārstrukturēšanas parasti ir valsts mēroga pieteikumi.
- Vēl viena iespējama pārrobežu strīda joma transnacionālā pārstrukturēšanā ir saistīta ar reģionālo vai valsts subsīdiju reālo vai šķietamo izmantošanu, lai stimulētu starptautiskus uzņēmumus pārvietot ražošanu. Šāds atbalsts, ja tāds pastāv, apraud principu, ka visi uzņēmumi konkurē vienlīdzīgos konkurences apstākļos, jo lielākie uzņēmumi parasti ir šāda atbalsta galvenie mērķi un saņēmēji. Tas arī rada bažas, ka uzņēmumu lēmumi, kas var izraisīt ievērojamu darbavietu zudumu un grūtības cilvēkiem, ir tikpat motivēti ar subsīdiju pieejamību kā citi komerciāli apsvērumi.
- Cilvēkresursu politika SU arvien vairāk tiek modelēta pasaules (nevis ES) līmenī, savukārt lielākā daļa juridisko prasību darba devējiem (attiecībā uz darba laiku, veselību un drošību, sociālo nodrošinājumu un atalgojumu) ir valsts līmeņa prasības. Lai gan transnacionālā pārstrukturēšana pilnībā ietilpst EUP kompetencē, tās spēja un tiesības ietekmēt šos procesus ir ierobežotas. Šie ierobežojumi ir acīmredzamāki, ja daudznacionāla lēmumu pieņemšana koncentrējas pasaules līmenī ar ierobežotu rīcības brīvību vietējā vai valsts līmeņa pārvaldībā.

Politikas norādes

- Pasaules finanšu krīze 2008. un 2009. gadā negatīvi ietekmēja starptautisko ieguldījumu plūsmas, jo SU mainīja starptautiskās paplašināšanās tendences. Ārvalstu tiešo ieguldījumu plūsmas 2018. un 2019. gadā kā daļa no pasaules iekšzemes kopprodukta (IKP) bija mazākas nekā 2010. gadā. Covid-19 krīze, visticamāk, vēl vairāk samazinās šādas plūsmas, saīsinās un vienkāršos globālās vērtības ķēdes un zināmā mērā ierobežos saimniecisko darbību līdz valstu robežām.

Papildu informācija

ERM 2020. gada ziņojums — Pārstrukturēšana pāri robežām ir pieejams tīmekļa vietnē <http://eurofound.link/ef20024>.

Pētniecības vadītājs: *John Hurley*

information@eurofound.europa.eu